

Ярослав РОМАНЮК,
Голова Верховного Суду України,
кандидат юридичних наук

Шановні учасники конференції, високоповажні гості!

Я радий вітати сьогодні у Верховному Суді України учасників і гостей міжнародної науково-практичної конференції.

Тема, яку ми обрали для обговорення – «Кримінальний процесуальний кодекс України: практика застосування та перспективи розвитку» – є безперебільшення надзвичайно важливою в контексті тих реформ, які проводяться в нашій державі. Не менш важливою вона є і в аспекті правозастосування.

Мені дуже приємно, що до обговорення долучилися представники Генерального директорату з прав людини і верховенства права та експерти Ради Європи, представники дипломатичного корпусу, Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, суддівського корпусу, правоохоронних органів та адвокатури, науковці.

Хочу звернути увагу, що ця дискусія має важливе значення у світлі євроінтеграційних прагнень нашої держави. Адже Україна зобов'язалася здійснити масштабні внутрішні перетворення, зокрема провести необхідні законодавчі реформи.

Лише торік нам вдалося виконати взяті ще у 1995 р. зобов'язання перед Радою Європи щодо прийняття нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України. На цю подію Україна чекала 17 років.

Особливо хотів би наголосити, що ефективне впровадження КПК – це не тільки внутрішнє питання України, а й наша перепустка до Європейського Союзу. Адже оновленим Порядком денним асоціації від 20 червня 2013 р. серед основних реформ у сфері демократії, верховенства права, дотримання прав людини і основоположних свобод передбачено, зокрема:

- вжиття відповідних заходів щодо реформування органів кримінальної юстиції в тісній взаємодії з Радою Європи / Венеціанською комісією;
- ефективне застосування положень цивільного, кримінального, господарського та адміністративного законодавства й відповідних процесуальних кодексів відповідно до європейських стандартів;
- забезпечення необхідними ресурсами задля ефективного впровадження положень КПК та законодавства про адвокатуру.

Тому ми повинні консолідувати зусилля, спрямовані на виконання цих стратегічних завдань. Україна має здійснити послідовні та системні кроки для завершення реформування кримінальної юстиції.

Необхідно зазначити, що з прийняттям нового КПК відбулося переосмислення підходів до кримінального провадження, переглянуто його принципи, що дало змогу реалізувати законодавчу основу для здійснення кримінального судочинства за європейським зразком. Нині особа, її права та інтереси

мають пріоритет над інтересами держави, а це повною мірою кореспондує вимогам Конституції України, у якій чітко зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю.

На сьогодні перед нами постало чергове завдання – забезпечити стабільну ефективну реалізацію положень нового КПК, який за перший рік дії довів свою гуманістичну спрямованість та європейський підхід до застосування кримінально-процесуальних процедур.

Маю зазначити, що, незважаючи на труднощі застосування нового кримінального процесуального законодавства, які були на початковому етапі, ефективна робота правоохоронних органів і судів на основі нової нормативної бази засвідчила здатність державних інституцій, попри сумніви скептиків, утілювати в життя системні реформи.

Із прийняттям у 2012 р. Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вдалося реформувати інститут адвокатури України. Цим Законом було максимально забезпечено процесуальну рівність учасників кримінального провадження, значно розширено гарантії незалежної діяльності адвокатів, посилено роль адвокатського запиту.

Однак слід зазначити, що прийняття КПК й Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є лише одним із етапів системних реформ, які проводяться в нашій державі.

Надзвичайно важливим кроком має стати прийняття Закону України «Про прокуратуру», проект якого нещодавно отримав схвальний висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії). Це означає, що реформа органів прокуратури здійснюється відповідно до європейських стандартів та з урахуванням прогресивного досвіду діяльності органів прокуратури держав Європи.

За законопроектом діяльність прокуратури переважно буде зосереджено на підтриманні державного обвинувачення в суді, нагляді за органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, здійснюють досудове розслідування тощо. Органи прокуратури позбуваються рудименту радянських часів – функції загального нагляду.

Переконаний, що прийняття нового Закону «Про прокуратуру» поліпшить якість досудового розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, а отже, посилить ефективність захисту прав та свобод людини, дасть змогу зміцнити довіру громадян до правоохоронних органів.

Відповідно до «Прикінцевих положень» КПК України ще необхідно створити правові основи для початку функціонування Державного бюро розслідувань України, а також розробити та прийняти закон про кримінальні проступки.

Наступний крок – реформа процесуального законодавства. Її результатом має стати зменшення навантаження на суди, поліпшення якості та зменшення строків розгляду справ, спрощення судових процедур.

За таких умов слід посилити й роль Верховного Суду України як найвищого органу в системі судів загальної юрисдикції.

Для досягнення цих цілей народні депутати України Володимир Пилипенко, Сергій Ківалов та Валерій Писаренко зареєстрували проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України» (реєстраційний № 3356). В узгодженні позицій щодо цього законопроекту брав участь і Верховний Суд України.

Передусім зазначу, що в законопроекті закладаються надзвичайно прогресивні положення, які сприятимуть реалізації головного покликання Верховного Суду України – забезпечення однакового застосування норм законодавства всіма судами загальної юрисдикції.

Законопроектом пропонується внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також процесуальних кодексів, зокрема КПК України.

За браком часу зупинюся лише на деяких положеннях законопроекту.

1. Пропонується надати Верховному Суду України повноваження із розгляду справ про надання висновку щодо правильного застосування судами загальної юрисдикції норм законодавства України.

Такий висновок Верховний Суд має надавати за запитом суду нижчого рівня у разі, якщо під час розгляду справи виявлено невизначеність у застосуванні норми права.

Це повноваження досить ефективно використовує Касаційний суд Франції. Подібну процедуру запроваджено в Суді Європейського Союзу (Люксембург), до якого можуть (а у деяких випадках зобов'язані) звернутися судові установи держав-членів ЄС із преюдиційним запитом щодо тлумачення правових актів ЄС.

2. Заслужують на увагу положення законопроекту про запровадження можливості оскарження рішень судів нижчих інстанцій у разі невідповідності цих рішень висновку, викладеному в постанові (ухвалі) Верховного Суду України, а також можливості перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами з підстави його невідповідності висновку, викладеному в постанові (ухвалі) Верховного Суду України, яку прийнято після набрання законної сили відповідним судовим рішенням.

Нагальна потреба у таких нормах викликана відсутністю в процесуальному законодавстві положень, які забезпечували б обов'язковість правового висновку Верховного Суду України, що значною мірою робить його наразі декларативним.

3. У законопроекті також передбачена можливість Верховного Суду України ухвалювати нові судові рішення у зв'язку з правом скасовувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій. Це відповідатиме покладеному на Верховний Суд України завданню щодо захисту прав, свобод та інтересів осіб шляхом розгляду і вирішення справ, що передбачає прийняття рішень по суті спору. Крім того, така норма сприятиме дотриманню розумних строків розгляду справи судом.

4. Прогресивними є положення законопроекту щодо наділення Верховного Суду України повноваженнями вирішувати питання про розмежування юрисдикцій, а також визначення порядку судочинства, у якому належить

розглядати справу. Ці повноваження покликані виключити випадки відмови в доступі до правосуддя, а також розгляду справ однієї категорії судами різної спеціалізації.

5. Заслужують на підтримку й інші положення законопроекту, зокрема щодо повернення Верховному Суду України повноважень з надання судам загальної юрисдикції роз'яснень рекомендаційного характеру стосовно застосування норм законодавства України; здійснення ведення та аналізу судової статистики, узагальнення судової практики; вивчення спільно з вищими спеціалізованими судами практики застосування норм законодавства України судами нижчого рівня.

На мій погляд, законопроект орієнтований на позитивний досвід держав розвиненої демократії у сфері судочинства з урахуванням особливостей вітчизняної правової системи.

Запровадження положень проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України» підвищить ефективність діяльності найвищого судового органу, сприятиме забезпеченню єдності судової практики, більш ефективному використанню можливостей вітчизняної правової системи, дотриманню вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на національному рівні, а також встановленню додаткових гарантій захисту прав і свобод людини.

Насамкінець хочу наголосити, що Верховний Суд України не залишається осторонь реформ, які відбуваються в державі. Ми проводимо активну роботу в цьому напрямі, плідно співпрацюючи з розробниками законопроектів та комітетами Верховної Ради України. Верховний Суд також бере активну участь у ряді проектів Європейського Союзу, зокрема у проекті «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні».

Завершення реформ потребує від нас копіткої роботи та консолідації зусиль державних органів, у тому числі органів судової влади.

Переконалий, що в такому поважному товаристві дискусії будуть надзвичайно цікавими, а їх результати можуть бути використані для подальшого проведення реформ в Україні та вдосконалення правозастосовної практики.

Ще раз вітаю всіх із відкриттям науково-практичної конференції та бажаю її учасникам конструктивного діалогу й плідної роботи.

Дякую за увагу!